

УДК 330.1:330.8

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ І ТРАДИЦІЇ КЛАСИЧНОЇ ШКОЛИ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ ТА ЇХНІЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

Смовженко Тамара Степанівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: rector_ubs@ukr.net

Хмелярчук Марія Ігорівна,
доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та інформаційних технологій
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: mkhmelyarchuk@ukr.net

Анотація. Обґрунтовано роль класичної економічної школи в утвердженні та поширенні у світі фундаментальних принципів економічної науки та європейських економічних цінностей і традицій. Доведено, що становлення і розвиток класичної школи в економічній науці знаменували не лише появу першої наукової економічної школи і популяризації економічної науки, а й популяризації й поширення європейських економічних цінностей у світі, на ґрунті яких сформувалась економічна школа, а саме: свобода економічної діяльності, приватне підприємництво, вільна конкуренція, економічний лібералізм. Вказані економічні цінності заклали фундамент формування ринкової економіки та її поступового утвердження як найбільш успішної моделі економічної системи в більшості країн світу.

Проаналізовано внесок Київської економічної школи в розвитку ідей класичної школи і в обґрунтуванні доцільності ринкових трансформацій в Україні у XIX столітті. Акцентовано увагу на вагомому внеску вітчизняних учених у європейську і світову скарбницю економічної науки.

Ключові слова: класична економічна школа, економічні цінності, європейські цінності та традиції економічної науки, Київська економічна школа.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 13.

EUROPEAN VALUES AND TRADITIONS OF THE CLASSIC SCHOOL OF ECONOMIC SCIENCE AND THEIR DEVELOPMENT IN UKRAINIAN ECONOMIC SCIENCE

Smovzhenko Tamara,
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
Institute of Banking Technologies and Business
of SHEI «Banking University»
e-mail: rector_ubs@ukr.net

Khmel'yarchuk Mariya,
Doctor of Economics, Associated Professor,
Head of the Department of Economics and Informational Technologies
Lviv Educational-Scientific Institution
of SHEI «Banking University»
e-mail: mkhmelyarchuk@ukr.net

Abstract. The article substantiates the role of the classical economic school in the adoption and dissemination of the fundamental principles of economic science and European economic values and traditions in the world. It has been

proved that the formation and development of the classical school in economic science marked not only the emergence of the first scientific and economic school and the popularization of economic science, but also the popularization and spread of European economic values in the world, on the basis of which formed the economic school, namely: freedom of economic activity, private entrepreneurship, free competition, economic liberalism. The indicated economic values laid the foundation for the formation of a market economy and its gradual establishment as the most successful model of the economic system in most countries of the world.

The authors proved that the development of the classical school was characterized by a gradual increase in attention to social issues, which are difficult to solve only with the help of market forces of self-regulation. This was reflected in the gradual updating of the issues of the equitable distribution of public goods and the ideas of social reformism in the works of classics.

European values and traditions of the classical school have shown a vivid development and continuation in the studies of Ukrainian scholars and the formation of the Kiev School of Economic Science. Developing on the basis of the traditions of the classical school, the Kyiv school has made a significant contribution to the development of economic science and the spread of European economic values not only in Ukrainian areas, but also contributing significantly to the development of European and world economic science.

Keywords: classical economic school, economic values, European values and traditions of economic science, Kyiv economic school.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 13.

ЕВРОПЕЙСКИЕ ЦЕННОСТИ И ТРАДИЦИИ КЛАССИЧЕСКОЙ ШКОЛЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ И ИХ РАЗВИТИЕ В УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКЕ

Смовженко Тамара Степановна,
доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования
Института банковских технологий и бизнеса
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: rector_ubs@ukr.net

Хмельярчук Мария Игоревна,
доктор экономических наук, доцент,
заведующая кафедрой экономики и информационных технологий
Львовского образовательно-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: mkhmelyarchuk@ukr.net

Аннотация. Обоснована роль классической экономической школы в утверждении и распространении в мире фундаментальных принципов экономической науки и европейских экономических ценностей и традиций. Доказано, что становление и развитие классической школы в экономической науке знаменовали не только появление первой научной экономической школы и популяризации экономической науки, но и популяризации и распространения европейских экономических ценностей в мире, на почве которых сформировалась экономическая школа, а именно: свобода экономической деятельности, личное предпринимательство, свободная конкуренция, экономический либерализм. Указанные экономические ценности заложили фундамент формирования рыночной экономики и ее постепенного утверждения как наиболее успешной модели экономической системы в большинстве стран мира.

Проанализирован вклад Киевской экономической школы в развитии идей классической школы и в обосновании необходимости рыночных трансформаций в Украине в XIX веке. Акцентируется внимание на весомый вклад отечественных ученых в европейскую и мировую сокровищницу экономической науки.

Ключевые слова: классическая экономическая школа, экономические ценности, европейские ценности и традиции экономической науки, Киевская экономическая школа.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 13.

Вступ. Однією з пріоритетних цілей у дослідженні розвитку економічної науки є з'ясування моделі її розвитку як із позиції виокремлення теоретико-методологічних засад її провідних течій і шкіл, так і з позиції практичної спрямованості економічних концепцій на

розв'язання економічних проблем на мікро-, мезо-, макро- і глобальному економічному рівні. Водночас дослідження розвитку економічної науки має важливе не лише науково-практичне, а й освітнє значення, що передбачає впровадження фундаментальних

економічних досліджень в освітній процес для підготовки висококваліфікованих фахівців-економістів, конкурентоспроможних на європейському і світових ринках праці, здатних забезпечити прискорене економічне зростання і соціально-економічний розвиток країни.

З цих позицій, а також з огляду на усвідомлення розвитку цивілізаційних процесів і належності України до економічних, культурно-історичних та наукових надбань європейської цивілізації, а також сучасного євроінтеграційного вектору розвитку національної економіки зростає актуальність досліджень, спрямованих на з'ясування фундаментальних європейських цінностей і традицій економічної науки, обґрунтування їхнього науково-практичного та освітнього значення.

У зв'язку із зазначеними обставинами актуальним є дослідження європейських цінностей і традицій класичної школи політичної економії, яка, зародившись в Європі (в Англії і Франції) наприкінці XVIII — на початку XIX століть, заклала фундаментальні принципи економічної науки, обґрунтувавши теорію саморегульованої ринкової економічної системи, побудованої на засадах економічної свободи, ринкової конкуренції та економічного лібералізму. Економічна теорія, обґрунтована класиками, стала не лише завершеною економічною концепцією, а й яскравим прикладом її успішної реалізації на практиці в найбільш розвинутих в економічному плані на той час країнах Західної Європи — Англії і Франції, а відтак набувала поширення в багатьох країнах, поширюючи європейські економічні цінності у світі.

Аналіз останніх досліджень і постановка завдань.

Науковою основою проведення нашого дослідження є наукові праці класиків А. Сміта, Д. Рікардо, Т. Мальтуса, Ж.-Б. Сея, Н. Сеніора, Ф. Бастіа, Дж. С. Мілля, які працювали наприкінці XVIII — на початку XIX століть та обґрунтували фундаментальні засади класичної школи політичної економії, сформували теоретико-методологічні підходи до дослідження економічних процесів та явищ, а також категоріальний апарат, який заклав підвалини не лише європейської, а й світової економічної науки. Значний внесок у розвитку традицій класичної школи економічної науки належить і видатним українським ученим світового рівня: Т. Степанову, І. Вернадському, Д. Піхно, А. Антоновичу, М. Бунге, М. Туганові-Барановському та іншим.

На сучасному етапі значний внесок у дослідження теорії та методології економічної науки, історії економіки та економічної думки належить таким вітчизняним ученим: С. Антонюку, В. Базилевичу, Н. Гражевській, Т. Гайдаю, С. Злупку, Л. Корнійчуку, П. Леоненку, А. Поручнику, Н. Татаренку, С. Степаненку, В. Фещенку, П. Юхименку, А. Чухну та іншим.

Попри значний доробок вітчизняних і зарубіжних учених стосовно дослідження проблем теорії та методологій економічної науки, внеску економічних шкіл

у її розвиток, залишаються недослідженими питання основоположних ціннісних принципів і базових орієнтирів у розвитку класичної школи економічної науки та її внеску в поширення європейських економічних цінностей та традицій.

Мета дослідження. Метою роботи є обґрунтування внеску класичної економічної школи в утвердженні європейських економічних цінностей і традицій та їх поширення у світовій та українській економічній науці.

Результати дослідження. Становлення і розвиток цінностей і традицій економічної науки є фактично історичним відображенням еволюції економічної думки та економічного мислення людства, становлення системи наукових підходів до трактування сутності економічних явищ і процесів, розвитку наукових теорій, формування теоретико-методологічних засад концепцій соціально-економічного розвитку як наукової основи організації моделей економічних систем. Особлива заслуга в розвитку економічної науки належить європейським економічним школам, зокрема класичній школі, яка сформувалась у культурно-історичному просторі Західної (європейської) цивілізації, європейських суспільно-економічних цінностей на засадах генетико-спадкоємного розвитку європейської економічної науки.

Ідейно-історичний фундамент становлення європейських економічних цінностей формувался еволюційно на базі розвитку європейських суспільних традицій античності, духовних Християнських цінностях середньовіччя, культурно-просвітницьких і гуманістичних традицій епохи Відродження, ідей демократії та суспільно-політичної й економічної свободи періоду демократичних революцій і реформ у Західній Європі, що формували світогляд людини, моральні норми, цінності, які знаходили свій прояв у економічній поведінці та тлумаченні суспільно-економічних процесів.

Суспільно-історичними передумовами зародження класичної економічної школи стали суттєві зміни в духовно-культурній, політичній, господарській і соціальній підсистемах суспільства у країнах Західної Європи наприкінці XVII — на початку XIX століть. Ідеологія цих нових змін значною мірою сформувалась під впливом модифікацій у релігійній сфері (виникнення протестантизму), а також на ґрунті поширення ідей соціальної рівності та справедливості філософами Просвітництва — Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, П. Гольбахом, К. А. Гельвецієм та іншими.

Поширення гуманістичних цінностей стало одним із чинників посилення боротьби за демократичні свободи, наслідком якої стали демократичні революції у країнах Західної Європи. У результаті демократичних перетворень змінилася суспільно-політична система, що ліквідувала станові відносини і започаткувала формування демократичних державних інститутів (поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову).

Вказані перетворення поступово демократизували і господарську сферу Західної Європи, закладаючи основи формування ринкової економічної системи. Виразниками концепції ринкової економіки стали представники класичної школи політичної економії (А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус, Ж.-Б. Сей, Дж. С. Мілля та інші), які наголошували на принципах «природного порядку» економічної системи (підпорядкованості господарської діяльності об'єктивним економічним законам), механізмі вільної конкуренції, який забезпечує стихійну дію об'єктивних законів ринкових сил, та обґрунтовували економічну політику держави, засновану на принципі «laissez-faire» (принцип невтручання або мінімального втручання держави в економічні процеси). При цьому класики передбачали, що економічні свободи та економічний розвиток забезпечуватимуть розширення свободи людини загалом. Зокрема, А. Сміт зазначав, що для того, щоб людина почувалася вільною і повноцінно брала участь у суспільному житті, вона повинна бути забезпеченою не лише предметами життєвої необхідності, а й достатньою кількістю засобів для активної участі в суспільному житті.

Зазначимо, що в цілому класики вбачали соціально-економічний прогрес і добробут націй у зростанні матеріальних благ, що створюються людською працею у виробничій сфері. Зокрема, у праці «Добробут націй» А. Сміта наголошується на головних чинниках, що спонукають підвищення продуктивності праці, а саме: поділ і спеціалізація праці, схильність людей до взаємовигідного обміну, універсальний характер поділу праці (як на рівні окремого господарства, так і на рівні національної економіки). Водночас додатковими чинниками зростання продуктивності праці вчений визнавав і зростання майстерності працівника, а також і «винайдення усіх машин, які полегшують і скорочують працю» [1, с. 14].

На значенні технічного прогресу в соціально-економічному розвитку наголошував і Д. Рікардо. Так, в «Основах політичної економії» учений виділив окремий параграф технологічному прогресу («Про машини»), у якому зазначив його неоднозначний і суперечливий характер, що, з одного боку, прискорює виробничий процес, поліпшує якість продукції, а з другого — може завдати збитків інтересам працівників, якщо в результаті «частина працівників залишиться без роботи і населення стане зайвим порівняно з фондом для його використання» [2]. Розуміючи певні протиріччя технологічного прогресу із соціально-економічного погляду, Д. Рікардо все ж наголошував, що технологічний прогрес у жодному разі не можна стримувати на державному рівні. Адже капітал у пошуках дохідності завжди шукає шляхів його найвигіднішого використання, а отже, може переміститися за кордон, що, у свою чергу, ще більше послабить попит на

працю на національному ринку. Отож, упровадження технологічного прогресу є об'єктивною потребою збільшення привабливості інвестиційних вкладень у зв'язку зі зростанням дохідності капіталу, ефективно вкладення якого стимулює суспільно-економічний прогрес.

Д. Рікардо усвідомлював тогочасні протиріччя не лише технологічного прогресу, а й усієї соціально-економічної системи періоду вільної конкуренції. Однак, як і всі представники класичної школи, відстоював невтручання держави в економічні процеси і вбачав можливість розв'язання всіх соціально-економічних проблем у межах ринкової економічної системи самими учасниками ринку. «Звужуючи поступово сферу застосування законів про бідних, роз'яснюючи біднякам цінність незалежності, привчаючи їх самостійно забезпечувати себе засобами існування, а не розраховувати на систематичну чи випадкову благодійність, переконуючи їх, що розсудливість і передбачливість — не зайві і не безвигідні чесноти, — наголошував Д. Рікардо, — ми поступово наблизимось до нормального і здорового стану» [2].

Слід відзначити, що принципи економічного лібералізму і гармонії економічних інтересів, обґрунтованих класиками, досягли вершини в «законі ринків» Ж.-Б. Сея, відповідно до якого в ринковій економіці кризи надвиробництва неможливі. «Людина у промисловості намагається надати цінність своїм продуктам, створюючи для них будь-яке корисне застосування, і може сподіватися, що її товар буде оцінений і проданий лише там, де є люди, що мають кошти придбати його. З чого складаються ці кошти? З інших цінностей, з інших продуктів, плодів промисловості, з капіталів, земель. А з цього випливає, — підсумував учений, — що збут для продуктів створюється самим виробництвом» [3, с. 43].

Непохитна відданість принципам економічного лібералізму була притаманна класикам навіть у період виникнення перших економічних криз. Так, зокрема відомий учений Дж. С. Мілля, будучи свідком економічної кризи 1847 року, вважав головною причиною кризи надлишок спекулятивних закупівель і скорочення масштабів кредитування, а головним засобом подолання кризи — відновлення довіри між суб'єктами кредитування. Загалом, у своїх працях Дж. С. Мілля наголошував на важливому значенні кредиту в ринковій економіці: «Виступаючи абсолютно необхідним для перетворення всього капіталу країни в продуктивний, кредит слугує також засобом кращого використання виробничих можливостей країни» [4, с. 240—241].

Слід відзначити, що у працях Дж. С. Мілля можемо прослідкувати деякі ознаки відходу від ліберальних традицій класичної школи. Це, зокрема, стосується питання обґрунтування вченим доцільності регулювання центральним банком норми позичкового про-

цента і залучення на цій основі іноземного капіталу й регулювання валютного курсу.

Загалом, бажання удосконалення соціально-економічних процесів привело Дж. С. Мілля до важливих методологічних обґрунтувань відмінностей між законами виробництва, які, на думку вченого, є об'єктивними, і законів розподілу, які є суб'єктивними і залежать від конкретних людських інститутів, які повинні вдосконалюватися в інтересах людини: «Ефективність виробництва перебуває у прямій залежності від того, наскільки плоди виробництва дістаються особам, які його здійснюють, а також від того, якою мірою всі суспільні інститути сприяють корисному застосуванню сил і належній винагороді кожного за його працю пропорційно вигоді, яку він приносить» [4, с. 224]. У цих словах ученого яскраво прослідковуються розвиток гуманістичних цінностей європейської економічної науки, її зорієнтованість на справедливий розподіл матеріальних благ у суспільстві.

Слід відзначити, що на європейських традиціях класичної школи формувалась і економічна наука в Україні у XIX столітті, відстоюючи необхідність відміни кріпосного права і розвитку економіки на ринкових засадах. Відтак саме на європейських цінностях свободи економічної діяльності та економічного лібералізму формувались економічні концепції Т. Степанова, І. Вернадського, Д. Піхна, А. Антоновича, М. Бунге, М. Тугана-Барановського та інших учених.

Плідно використовуючи надбання європейської класичної економічної науки, українські вчені не лише запозичували відомі концепції, а й формували власні наукові школи, які стали вагомим надбанням у розвитку європейських і світових традицій економічної науки. Яскравим прикладом розвитку європейських традицій економічної науки є формування Київської школи політичної економії в останній третині XIX століття на базі наукових досліджень представників Київського університету, з яких найбільш відомими були праці І. Вернадського, М. Бунге, Д. Піхно і А. Антоновича. До напрацювань представників Київської економічної школи слід віднести теоретичні дослідження, які стосуються теорії та методології економічної науки, розвитку монетарної теорії, а також практичні дослідження перспектив економічного розвитку, вирішення аграрних питань та економічної ролі держави загалом.

Коротко спинимось на кожному з головних досягнень українських вчених.

Дослідження предмета і завдання економічної науки (політичної економії). Політичну економію розглядали як науку про народне господарство, що вивчає господарські явища і внутрішні закони, яким підпорядковані ці явища. Предметом політичної економії вважали дослідження індивідуальних і суспільних потреб, що залежать від фізичного і духовного розвитку, культурного рівня, зовнішніх умов тощо. «У по-

літичній економії, — писав І. В. Вернадський, — немає, можливо, ні одного предмета, пояснення якого було б таким важливим, як потреби. Якби ми не обмежували їх коло, вони все-таки залишаються в її межах і при цьому тією межею, до якої, як до центра, тяжітимуть усі висновки науки» [5, с. 34]. Акцент на дослідженні суспільних та індивідуальних потреб є яскравим прикладом розвитку української економічної науки в напрямі становлення її неокласичних традицій, а також і еволюція гуманістичних цінностей в економічній науці та її людиноцентрична спрямованість.

Теорія вартості. Закони ринку, попит і пропозиція, ринкова рівновага є головними чинниками у визначенні вартості. «Придатність чи корисність предмета, його рідкісність, праця, що використовується у виробництві, витрати виробництва, попит і пропозиція, або конкуренція, розглядаються як причини, які можуть самостійно, незалежно одна від одної впливати на цінність, між тим як у дійсності остання визначається попитом і пропозицією, а всі інші причини, що обумовлюють її величину, входять або в умови попиту, або в умови пропозиції» [6, с. 54].

Дослідження перспектив економічного розвитку. Учені Київської школи відстоювали ринкові механізми функціонування економіки на засадах свободи економічної діяльності, приватної власності, вільного підприємництва, ринкової конкуренції та втілення у практику господарювання ринкових реформ.

«Конкуренція — необхідна умова обміну, без неї ця угода мала б, більшою мірою, характер насилля та приватного свавілля. Відсутність конкуренції є відсутність життя суспільного і його необхідних частин — поділу праці, права власності та особистої господарської діяльності» [7, с. 12].

Монетарна теорія. Значну увагу у своїх дослідженнях українські вчені приділяли питанням функціонування монетарної сфери. Предметом дослідження вчених були такі науково-практичні проблеми: економічна суть грошей і соціальна природа грошових відносин; цінність грошей; еволюція грошового обігу і перспективи паперово-кредитного обігу; розвиток кредиту і його важливе економічне значення; формування ефективної грошово-кредитної політики держави.

Відтак більшість учених дійшли висновку про доцільність державного регулювання грошово-кредитної сфери в цілях збалансованого розвитку національної економіки. З цих міркувань деякі вчені аргументували доцільність створення державних банків з метою пріоритетного фінансування стратегічних для держави проектів і програм соціально-економічного розвитку. «Банк, як установа, переважно призначена для більш вільного і успішного розвитку промисловості, — відзначав М. Х. Бунге, — через страхування векселів вимагає узгодження вигід учасників кредитних відносин з вигодами народногосподарськими.

У цьому аспекті банки державні або товариства взаємного страхування векселів мають, безумовно, переваги перед публічними банками, що створені на основі акцій. Останні інколи переймаються набагато більше інтересами акціонерів, ніж народногосподарськими інтересами» [8, с. 329].

Земельне і сільськогосподарське питання. Практичні проблеми реалізації аграрної реформи також займали вагомe місце в дослідженнях українських учених. Так, зокрема, М. Бунге очолював фінансову комісію, на яку покладалось розроблення підстав і способів викупу селянських наділів за сприяння уряду. З його ініціативи було створено селянський поземельний банк з метою полегшити умови іпотечного кредитування селян.

А. Антонович у своїх дослідженнях земельного питання особливої уваги надає критичному аналізу існування сервітутів, проблему малоземелля селян, їхню економічну безграмотність і пропонує власне бачення шляхів виходу з кризи, у якій перебувало сільське господарство [9, с. 62—68].

Економічна роль держави. Вітчизняні вчені дискутували з приводу економічної ролі держави і меж її втручання в соціально-економічні процеси. Так, зокрема, М. Бунге дещо відходить від принципів класичного економічного лібералізму і стверджує, що тільки держава спроможна посприяти справедливому розподілу доходів і забезпечити «гармонію економічних інтересів у країні».

Д. Піхно, розглядаючи розвиток капіталізму як закономірний природний процес, виступав в основному за невтручання держави в економічні процеси. Водночас зазначав, що влада повинна визначити і підтримувати стратегічні галузі народного господарства, а також ті, які на певному етапі потребують державної підтримки (наприклад, сільське господарство) [10].

Соціальна спрямованість і гуманістичні цінності економічної науки. Дослідження українських учених характеризувались соціальною спрямованістю і прихильністю до врахування морально-етичних чинників у функціонуванні економічної системи. «Політична економія — це наука суспільної домовитості... Політична економія в такому випадку підводить до

одного знаменника духовну діяльність із матеріальною діяльністю» [11].

Значного розвитку соціальні питання досягли у працях М. І. Тугана-Барановського: «Соціальна теорія розподілу» (1913)[12], «Соціальні основи кооперації» (1916) [13]. Видатний український учений намагався не лише теоретично обґрунтувати засади справедливого розподілу суспільних благ, а й сформувати практичні рекомендації стосовно можливості соціалізації економіки на засадах розвитку кооперації та обґрунтував її соціальні основи.

Висновки. Становлення і розвиток класичної школи в економічній науці знаменувало не лише появу першої наукової економічної школи і популяризації економічної науки, а й популяризації й поширення європейських економічних цінностей у світі, на ґрунті яких сформувалась економічна школа, а саме: свобода економічної діяльності, приватне підприємництво, вільна конкуренція, економічний лібералізм. Зазначені економічні цінності заклали фундамент формування ринкової економіки та її поступового утвердження як найбільш успішної моделі економічної системи в більшості країн світу.

Варто відзначити, що розвиток класичної школи характеризується поступовим зростанням уваги до соціальних питань, які складно вирішити лише за допомогою ринкових сил саморегулювання. Це знаходить відображення в поступовій актуалізації питань справедливого розподілу суспільних благ та ідей соціального реформізму (Дж. С. Мілль).

Європейські цінності і традиції класичної школи знайшли яскравий розвиток і продовження в дослідженнях українських учених та становленні Київської школи в економічній науці. Розвиваючись на ґрунті традицій класичної школи, Київська школа залишила помітний вклад у розвитку економічної науки і поширенні європейських економічних цінностей не лише на вітчизняних теренах, а й формуючи вагомий внесок у розвиток європейської та світової економічної науки. Підтвердженням зазначеному є світове визнання праць М. Тугана-Барановського, М. Бунге, Є. Слуцького і багатьох інших відомих українських учених.

Список використаної літератури

1. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт ; пер. з англ. О. Васильєва [та ін.] ; наук. ред. Є. Литвин. — Київ : Port-Royal, 2001. — 594 с.
2. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения [Электронный ресурс] / Д. Рикардо. — Режим доступа : <http://books.efaculty.kiev.ua/isekvs/10>.
3. Сей Ж.-Б. Трактат по политической экономии / Ж.-Б. Сей. — Москва : Дело, 2000.
4. Милль Дж. С. Основы политической экономии : в 3 т. / Дж. С. Милль. — Москва : Прогресс, 1980. — Т. 1. — С. 240—241.
5. Вернадский И. В. Очерки теории потребностей / И. В. Вернадский. — Санкт-Петербург, 1852.
6. Бунге Н. Х. Основания политической экономии / Н. Х. Бунге. — Киев, 1870.
7. Бунге Н. Х. Речь и краткий отчет, читанные в торжественном собрании Императорского университета св. Владимира 9 июня 1856 г. — Киев, 1856.

8. Микола Християнович Бунге: сучасний дискурс : монографія / за ред. В. Д. Базилевича. — Київ : Знання, 2005. — 697 с.
9. Антонович А. Я. Сельскохозяйственные сервитуты в Привислянском крае / А. Я. Антонович // Труды Императорского вольного экономического общества. — 1876. — № 242. — Т. 3. — С. 62—68.
10. Пихно Д. И. Основания политической экономии / Д. И. Пихно. — 2-е изд. — Киев, 1899. — Выпуск первый.
11. Антонович А. Я. Курс политической экономии / А. Я. Антонович. — Киев, 1886.
12. Туган-Барановский М. И. Социальная теория распределения / М. И. Туган-Барановский. — Санкт-Петербург, 1913.
13. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский. — Петербург, 1916.

References

1. Smith, A. (2001). *Dobrobut natsii. Doslidzhennia pro pryrodu ta prychny dobrobutu natsii* [Goodwill of nations. Study on the nature and causes of the welfare of nations]. (O. Vasylyeva et al. Trans.). Ye. Lytvyn (Ed.). Kyiv: Port-Royal [in Ukrainian].
2. Ricardo, D. (n. d.). *Nachala politicheskoy ekonomii i nalogovogo oblozheniya* [Beginnings of political economy and taxation]. Retrieved from <http://books.efaculty.kiev.ua/isekvs/10> [in Russian].
3. Say, J.-B. (2000). *Traktat po politicheskoy ehkonomii* [Treatise on Political Economy]. Moscow: Delo [in Russian].
4. Mill, J. S. (1980). *Osnovy politicheskoy ekonomii* [Foundations of Political Economy]. Moscow: Progress [in Russian].
5. Vernadskii, I. V. (1852). *Ocherki teorii potrebnostej* [Essays on the theory of consistency]. Saint Petersburg [in Russian].
6. Bunge, N. Kh. (1870). *Osnovaniya politicheskoy ekonomii* [The foundations of political economy]. Kiev [in Russian].
7. Bunge, N. Kh. (1856). *Rech' i kratkij otchet, chitannye v torzhestvennom sobranii Imperatorskogo universiteta sv. Vladimira 9 iyunya 1856 g.* [Speech and brief report, read in a solemn meeting of the Imperial University of St. Vladimir June 9, 1856]. Kiev [in Russian].
8. Bazylevych V. D. (Ed.). (2005). *Mykola Khrystyianovych Bunhe: suchasnyi dyskurs* [Mykola H. Bunge: modern discourse]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
9. Antonovich, A. Ya. (1876). *Sel'skohozyajstvennye servituty v Privislyanskom krae* [Agricultural easements in Privislyansky Krai]. *Trudy Imperatorskogo vol'nogo ehkonomicheskogo obshchestva — Proceedings of the Imperial Free Economic Society*, 242 (3), 62—68 [in Russian].
10. Pichno, D. I. (1899). *Osnovaniya politicheskoy ekonomii* [Foundations of political economy]. Kiev [in Russian].
11. Antonovich, A. Ya. (1886). *Kurs politicheskoy ekonomii* [The course of political economy]. Kiev [in Russian].
12. Tugan-Baranovskij, M. I. (1913). *Social'naya teoriya raspredeleniya* [Social distribution theory]. Saint Petersburg [in Russian].
13. Tugan-Baranovskij, M. I. (1916). *Social'nye osnovy kooperacii* [Social foundations of cooperation]. Peterburg [in Russian].